

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ГРИНАСЮК АНАСТАСІЯ РУСЛАНІВНА

УДК 502.6:504.54:712(477.82)(043.3)

АТРАКТИВНІСТЬ ЛАНДШАФТІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11.00.11 – конструктивна географія
і раціональне використання природних ресурсів

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор географічних наук, професор
Ільїн Леонід Володимирович,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри туризму та готельного господарства

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Гудзевич Анатолій Васильович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри географії

кандидат географічних наук, доцент
Бучко Жанна Іванівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри географії та менеджменту туризму

Захист відбудеться « » грудня о -й год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.04 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 482.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4).

Автореферат розісланий 27 листопада 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат географічних наук, доцент

Г. В. Тітенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах економічного розвитку суспільства при загостренні екологічних проблем збереження довкілля, із підвищенням рівня урбанізації та господарського освоєння земель на перший план виходить прагнення людей якісно задовольнити власні потреби. Це невід’ємна норма життя в цивілізованому суспільстві. Для цього важливе відновлення фізичного та психоемоційного стану людини. Найчастіше таку реабілітацію забезпечують через відпочинок. Основою для розвитку рекреації слугують цільові рекреаційні ресурси, які належать місцевостям зі сприятливим кліматом, мальовничими краєвидами, наявністю водойм, лісів, джерел мінеральних вод і родовищ лікувальних грязей.

При виборі місця відпочинку рекреанти перш за все орієнтуються на привабливість території. Можна вважати, що об’єктивно привабливий, тобто атрактивний ландшафт є головним об’єктом рекреаційного використання. Перед науковцями постає проблема дослідницького забезпечення охорони атрактивних ландшафтів та розвитку рекреаційного господарства з оптимізацією територіальної організації рекреаційних систем. Провідним чинником їх формування є атрактивні ландшафти.

Виокремлення та оцінювання естетично привабливих ландшафтів дало поштовх до розвитку в географічній науці нових напрямів – «естетика ландшафту», «екологічна естетика», «природоохоронна естетика», «екологічна етика» та інших, які в основному є взаємодоповнюючими. Для належного оцінювання привабливості ландшафтів і збереження унікальних пейзажів потрібні спеціальні цільові напрацювання.

Зокрема, залишається актуальним комплексне оцінювання атрактивності ландшафтів за кількісними та якісними показниками для їх охорони та оптимізації. Враховуючи регіональні відмінності рекреаційних територій, складнощі оцінювання атрактивності ландшафтів і, як наслідок, поки що відсутність практичних результатів для багатьох рекреаційних регіонів, актуальними є мета і завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дослідження входить до державних, галузевих та регіональних програм, зокрема Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктур у 2011–2022 роках, Державної програми охорони навколишнього природного середовища, Регіональної програми розвитку туризму та рекреації у Волинській області на 2016–2020 роки та ін.

Рекреаційно-туристичний напрям досліджень є складовою частиною дослідницьких тем Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (№№ д. р. 0103U000658, 0106U000275, 0103U000675, 0109U000576).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області за кількісними та якісними показниками для їх охорони та оптимізації відповідно до цілей рекреаційно-туристичної діяльності.

Для реалізації мети виконано такі завдання:

- проаналізовано теоретико-методологічні засади оцінювання атрактивності ландшафтів;
- вдосконалено алгоритм оцінювання атрактивності ландшафтів;
- з’ясовано передумови і чинники формування атрактивних ландшафтів;

- виявлено особливості типізації ландшафтно-пейзажних комплексів регіону з метою оцінювання їх естетичної привабливості;
- обґрунтовано комплексний підхід щодо оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області;
- здійснено оцінювання атрактивності ландшафтно-пейзажних комплексів;
- запропоновано шляхи охорони та оптимізації туристсько-рекреаційного природокористування на основі атрактивності ландшафтів.

Об'єктом дослідження є природні та окультурені ландшафти Волинської області.

Предметом дослідження є оцінювання атрактивності ландшафтів для збереження та оптимізації рекреаційного природокористування в регіоні.

Методи дослідження. У роботі використано матеріали польових досліджень, статистичні дані, а також літературні та картографічні наукові джерела. При виконанні досліджень використано методи і прийоми ландшафтознавчого аналізу, польові дослідження ландшафтних комплексів, структурно-логічні узагальнення, порівняльно-описовий метод, картографічний, математичної статистики, бальних шкал, опитування, експертних оцінок, комп'ютерні методи опрацювання даних та ін.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що:

вперше:

- деталізовано предметну сутність атрактивних ландшафтів, обґрунтовано поєднані об'єктивістські та суб'єктивістські шляхи їх пізнання;
- здійснена пейзажна диференціація ландшафтів регіону;
- охарактеризовані естетичні якості ландшафтно-пейзажних комплексів Волинської області;
- проведено комплексне оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області за кількісними та якісними показниками;
- укладено серію тематичних карт щодо ландшафтознавчо-пейзажного районування та естетичного потенціалу території регіону;

удосконалено:

- існуючі методики оцінювання атрактивності ландшафтів на основі кількісних і якісних показників та адаптовано їх відповідно до природних особливостей досліджуваного регіону;
- методичні аспекти рекреаційно-господарського зонування території;

отримали подальший розвиток:

- теоретичні положення та методичні рекомендації щодо оцінювання атрактивності ландшафтів;
- конструктивно-географічний підхід до використання атрактивних ландшафтів у туристсько-рекреаційній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Проведені дослідження дали змогу виявити найпривабливіші ландшафти Волинської області. Матеріали дисертації використано як довідкову й науково-практичну основу в оцінюванні атрактивності природних та окультурених ландшафтів з метою раціональної організації туристсько-рекреаційної діяльності, ландшафтного і територіального планування, створення системи збереження унікальних ландшафтних комплексів на основі їхньої естетичної значущості. Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі СНУ імені Лесі Українки при викладанні навчальних дисциплін

«Рекреаційна географія», «Туристичні ресурси України», «Географія туризму України» (довідка № 03-28/01/4277 від 02.11.2017 р.) та Академії рекреаційних технологій і права при викладанні навчальних дисциплін «Рекреаційна географія», «Туристичні ресурси України» (довідка № 66 від 26.09.2016 р.). Прикладні результати і рекомендації дисертаційної роботи використано у науково-практичній діяльності Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца» (довідка № 01-15/143 від 02.06.2017 р.). Матеріали дослідження використовуються туристичними організаціями та підприємствами при розробці та удосконаленні рекреаційно-туристичної діяльності регіону (ГО «Клуб екологічного туризму», Міський центр туризму, спорту і краєзнавства учнівської молоді Луцької міської ради (довідка № 01–Д від 01.11.2017 р.) та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, для виконання якої автором зібрано літературний та польовий фактичний матеріал, узагальнено теоретичні підходи, методику й створено алгоритм дослідження та представлено результати оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на: Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи» (Харків, 2013); VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2013); II Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Географічні і геоєкологічні дослідження в Україні та суміжних територіях» (Сімферополь, 2013); науково-практичній конференції з міжнародною участю «Регіон – 2013: стратегія оптимального розвитку» (Харків, 2013); V Міжнародній науковій конференції «Геоєкологічні проблеми сучасності» (Владімір, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє» (Світязь, 2014); III Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» (Харків, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін» (Полтава, 2014); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми дослідження довкілля» (Суми, 2015); XI Всеукраїнських наукових Таліївських читаннях (Харків, 2015); Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища» (Рівне, 2015); XI–XII з'їздах Українського географічного товариства (Київ, 2012; Вінниця, 2016), а також щорічних наукових семінарах і конференціях професорсько-викладацького складу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2010–2017).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 22 наукові праці, із них 12 статей, із яких 6 – у виданнях, рекомендованих МОН України як фахові та 6 у інших наукових виданнях (у т. ч. 1 зарубіжна), 10 у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 16 додатків.

Обсяг загального тексту дисертації складає 286 сторінок, з них основного тексту 154 сторінки. Робота ілюстрована 35 таблицями та 12 рисунками. Список використаних джерел містить 295 найменувань, з них 34 латиницею.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади оцінювання атрактивності ландшафтів**» розглянуто ландшафт як середовище рекреаційної діяльності, визначено місце та роль оцінювання естетичних властивостей ландшафтів у комплексній оцінці рекреаційного потенціалу території, здійснено огляд історичного розвитку ландшафтної естетики як наукового напрямку географії, розкрито основні поняття ландшафтної естетики, систематизовано теоретико-методологічні підходи щодо оцінювання атрактивності ландшафтів, а також обґрунтовано теоретико-методичний алгоритм вивчення атрактивності ландшафтів.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали ключові положення вітчизняних і зарубіжних науковців: Л. А. Багрової, О. О. Бейдика, Р. В. Боброва, В. Є. Борейка, Н. В. Бучацької, Ж. І. Бучко, А. Р. Будрюнаса, Ю. В. Веденіна, К. Н. Горба, М. Д. Гродзинського, О. Ю. Гродзинської, А. В. Гудзевича, Г. І. Денисика, Д. О. Диріна, О. Ю. Дмитрука, К. М. Долгова, К. І. Ерінгіса, Л. В. Ільїна, Ф. Кейна, О. О. Любіцевої, А. Н. Мартинової, А. Ж. Мелумми, Л. І. Мухіної, В. А. Ніколаєва, В. М. Пашенка, В. М. Петліна, В. С. Преображенського, Н. Ф. Реймерса, О. В. Савицької, В. П. Стаускаса, М. Ю. Фролової, П. Г. Шищенко та ін.

Питання методології та методики дослідження є важливим у всіх сферах наукових галузей, однак у ландшафтознавчій естетиці воно є особливо актуальне, оскільки цей напрям порівняно новий і не має добре розробленого теоретико-методологічного апарату. Дослідження різних авторів, проведені в цій сфері, визначили різні напрями та підходи до оцінювання атрактивності ландшафтів. Існуючі методики придатні для використання тільки за певних умов, тому для виявлення найпривабливіших пейзажів досліджуваної території варто враховувати її регіональні особливості. Для оцінювання ландшафтів Волинської області найефективнішим є поєднання об'єктивного та суб'єктивного підходів з метою забезпечення більшої достовірності результатів оцінювання.

Алгоритм здійснення оцінювання атрактивності ландшафтів наведено на рис. 1.

На основі вивчення різних підходів до оцінювання ландшафтів нами розроблено методики для визначення естетичної привабливості пейзажів Волинської області. Методика оцінювання за факторно-компонентною структурою ґрунтується на об'єктивному підході й дає змогу виділити складові, які формують ландшафтне середовище досліджуваної території та оцінити їх за певними критеріями привабливості. Прояву тих чи інших показників відповідає певна кількість балів (табл. 1).

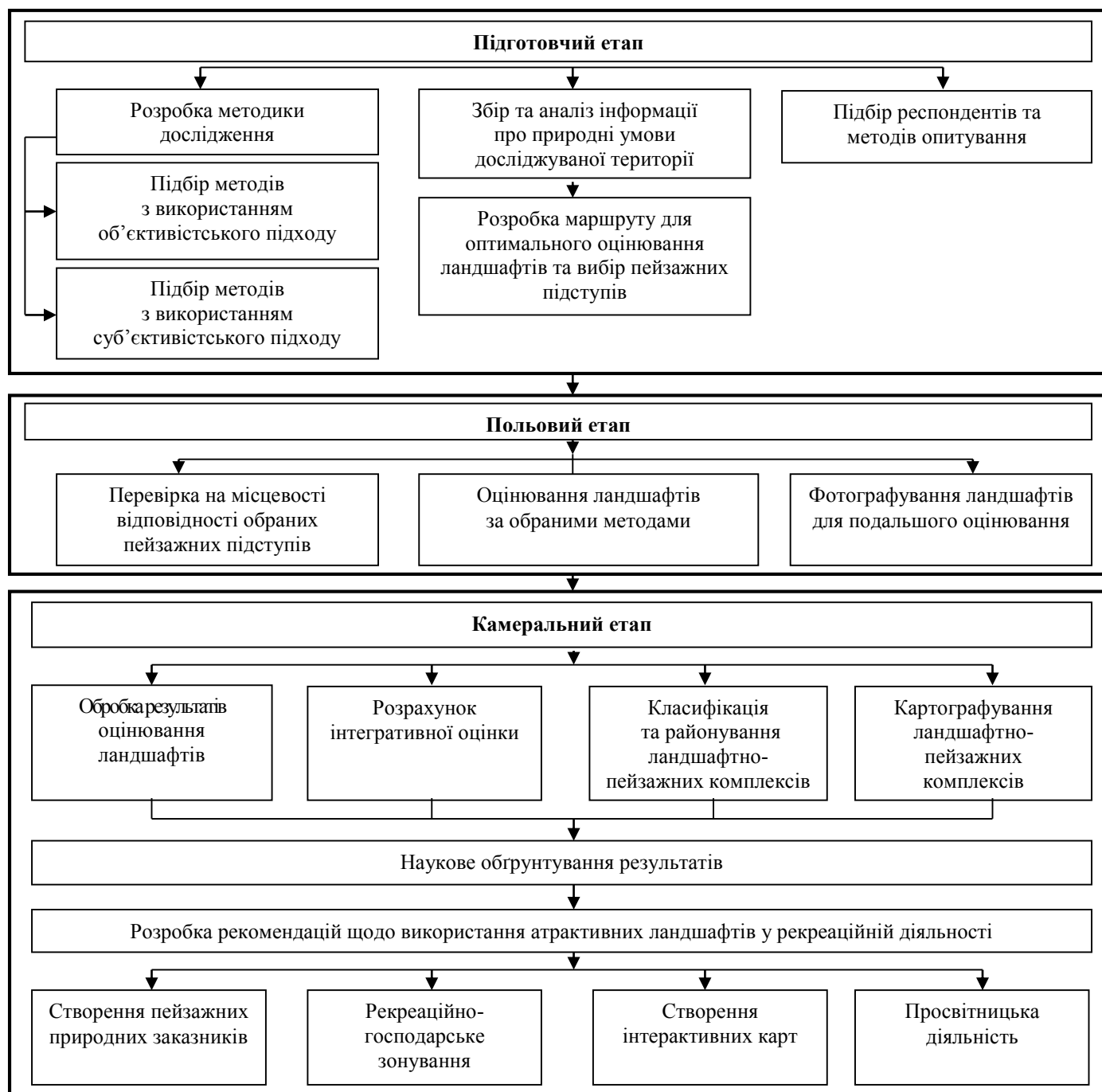

Рис. 1. Алгоритм оцінювання атрактивності ландшафтів

Таблиця 1

Шкала оцінювання атрактивності ландшафтів за факторно-компонентною структурою

Ознака	Шкала оцінок	Макс. Бал
Рельєф		
Характеристики рельєфу	Плоско-рівнинний – 0 Слабогорбистий – 1 Горбистий – 2	2
Наявність виражених форм рельєфу	Відсутність форм – 0 Насип, дамба, кар'єр – 1 Яр, балка, дюни, пасма, вали – 2 Обрив, відслонення відкладів, добре виражені тераси і заплави – 3	3

Водні об'єкти		
Наявність водойм	Немає – 0 Одна – 1	1
Площа озера, км ²	< 0,1 – 0 0,11–0,5 – 1 > 0,51 – 2	2
Довжина озера, км	< 2,0 – 0 2,1 – 5,0 – 1 > 5,1 – 2	2
Ширина озера, км	< 0,5 – 0 0,51 – 1,0 – 1 > 1,1 – 2	2
Своєрідність озер	Наявність гідротехнічних споруд – 0 Наявність пірсів – 1 Наявність островів, гирла річки – 1	2
Форма та розміри річок і каналів	Сухі річища, канали – 0 Середні річки – 1 Великі річки – 2	2
Своєрідність річок	Наявність гідротехнічних споруд – 0 Наявність пірсів, мостів, переправ, човнів – 1 Наявність островів, виражені меандри – 1	2
Берегова лінія	Не виражена або заросла берегова лінія – 0 Трав'янистий берег (без гарного підступу до води) – 1 Піщаний берег з пляжем – 2	2
Заболоченість	Є – 0 Немає – 1	1
Інші водні об'єкти	Є – 1 Немає – 0	1
Рослинний і тваринний світ		
Залісеність території	Відсутня – 0 1 – 15 %, більше 85% – 1 16 – 30% ; 61 – 85% – 2 31 – 60 % – 3	3
Різноманітність рослинності	Переважа рослинності одного типу в ландшафті – 1 Рослинність змішаних типів – 2	2
Наявність атрактивних природних об'єктів	Наявність виражених форм рельєфу – 1 Наявність лісових галявин – 1 Наявність водних об'єктів – 1 Ягідники, лікарські рослини, грибні місця – 1 Наявність рідкісних і зникаючих рослин – 1	5
Видовий склад лісу	Листяні – 1 Хвойні – 2	2
Присутність живих істот	Немає – 0 Є – 1	1
Оглядовість	Погана – закрита рослинністю або прихована – 0 Хороша – простежується, формує пейзаж – 1	1
Діяльність людини		
Віддаленість від населених пунктів	Поблизу (в радіусі до 5 км) – 0 Далеко (в радіусі від 5 км) – 1	1
Антропогенне навантаження на ландшафти	Деградовані – 0 Змінені – 1 Малозмінені – 2 Незмінені – 3	3
Наявність споруд	Наявність меліоративних, інженерних споруд, ліній електропередач, сміттєзвалищ – (– 1) Старі поселення та руїни – 1	1
Історична своєрідність та автентичність		
Наявність культурних об'єктів	Відсутні – 0 Церкви, автентичні будівлі, поля битв, захоронення – 1 Замки, городища, старовинні монастирі – 2	3
Охоронні об'єкти і території		

Закінчення таблиці 1

Наявність охоронних об'єктів і територій природного походження	Ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища – 1 Природні та біосферні заповідники, національні природні парки – 2	2
Наявність охоронних об'єктів і територій штучного походження	Відсутність пам'яток – 0 Наявність ботанічних садів, дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва – 1	1
Використання території в рекреаційних цілях		
Придатність території для відпочинку	Незручна (тяжко доступна або інтенсивно використовується у господарській діяльності) – 0 Зручна (екстенсивно використовується у господарстві, легкодоступна) – 1	1
Наявність об'єктів відпочинку	Немає – 0 Є – 1	1
Наявність туристичних маршрутів	Немає – 0 Є – 1	1

На етапі камеральних досліджень для отримання точніших результатів відбиралися світлини пейзажних панорам, які найбільше формують візуальний образ досліджуваної території. Відібрані фотографії було повторно проаналізовано та оцінено за методом якісних показників із залученням респондентів. Для цього використано методику американського дослідника Ф. Кейна (Kane P. S., 1981), що ґрунтується на суб'єктивному підході. За цією розробленою анкетною респонденти фіксували свої емоційні враження від пейзажу, який вони спостерігали, використовуючи набір якісних показників, відповідно до ступеню їх прояву, оцінюваного за 7-бальною шкалою (табл. 2).

Таблиця 2

**Оцінювання пейзажу за методом якісних показників
(за P. S. Kane, 1981; зі змінами)**

вологий	1	2	3	4	5	6	7	сухий
стриманий	1	2	3	4	5	6	7	емоційний
потворний	1	2	3	4	5	6	7	прекрасний
цікавий	1	2	3	4	5	6	7	нудний
яскравий	1	2	3	4	5	6	7	похмурий
зрозумілий	1	2	3	4	5	6	7	загадковий
гармонійний	1	2	3	4	5	6	7	дисгармонійний
холодний	1	2	3	4	5	6	7	теплый
ніжний	1	2	3	4	5	6	7	суворий
розчаровуючий	1	2	3	4	5	6	7	надихаючий
інтимний	1	2	3	4	5	6	7	публічний
постійний	1	2	3	4	5	6	7	динамічний
неприємний	1	2	3	4	5	6	7	приємний
пригнічуючий	1	2	3	4	5	6	7	збуджуючий
насичений	1	2	3	4	5	6	7	порожній
притягуючий	1	2	3	4	5	6	7	відразливий
неоднорідний	1	2	3	4	5	6	7	цілісний
порушений	1	2	3	4	5	6	7	природно-пропорційний
кольоровий	1	2	3	4	5	6	7	безбарвний
хаотичний	1	2	3	4	5	6	7	впорядкований
простий	1	2	3	4	5	6	7	складний

Аналіз методик, які використані при оцінюванні привабливості ландшафтів, показав, що методика оцінювання атрактивності ландшафтів за факторно-компонентною структурою є більш аналітичною та об'єктивною. Вона забезпечує не лише оцінювання привабливості пейзажу, а й деталізує причини такого оцінювання. Методика оцінювання ландшафтів за якісними показниками забезпечує менш корисну інформацію, але натомість її можна використовувати при роботі з фото, а також для корекції результатів, отриманих після оцінювання ландшафтів за факторно-компонентною структурою.

Проведений аналіз природних умов Волинської області дав можливість виділити природні комплекси, які вирізняються за пейзажно-естетичними властивостями. Універсальною одиницею рекреаційного територіального поділу є комплекс пейзажів, запропонований А.–Р. А. Будрюнасом та К. І. Ерінгісом. За їхнім твердженням, комплекс пейзажів – це «... територія, для якої характерне фізіономічне різноманіття за основними якісними та кількісними показниками пейзажу, а саме: за рельєфом, поверхневими водами, рослинністю і змістом людської діяльності. Окремі пейзажі на оцінюваній території самі по собі можуть бути досить різноманітними. Пейзажний комплекс виділяється не за всіма можливими пейзажами на певній території, а лише за найвиразнішими, які відкриваються зі спеціально підібраних точок огляду – пейзажних підступів. Комплекс пейзажів є типологічною одиницею» (Ерінгіс К. І., 1975).

Д. О. Дирін зазначив, що типологічно ідентичні ландшафти формують схожі образи місцевості. Такі однотипні пейзажі викликають схожі відчуття у спостерігача при їх сприйнятті і, очевидно, володіють однаковим естетичним потенціалом. Таке твердження дало підставу виділити особливу таксономічну одиницю – ландшафтно-пейзажний комплекс – сукупність основних візуальних характеристик ландшафту, що формують його специфічний образ. Ландшафтно-пейзажні комплекси – це особливі геопросторові реалії, які різняться за умовами сприйняття і фізичними особливостями формування пейзажів тієї чи іншої місцевості (Дирін Д. О., 2006).

На завершальному етапі оцінювання атрактивності ландшафтів отримані результати дають можливість виділити потенційно привабливі території. Для цього було розроблено класифікацію оцінок. Максимальна кількість балів, яку може отримати ландшафт, – 50 (табл. 3.)

Таблиця 3

Класифікація ландшафтів за естетичною цінністю

Ранг цінності	Естетична цінність	Бали
I	Найбільш естетично цінні ландшафти	40 – 50
II	Ландшафти високої естетичної цінності	25 – 39
III	Ландшафти середньої естетичної цінності	15 – 24
IV	Найменш естетично цінні ландшафти	0 – 14

У другому розділі «**Передумови і чинники формування атрактивних ландшафтів**» подано характеристики природних рекреаційних ресурсів, а саме кліматичних, водних, лісових, санаторно-курортних, мисливсько-рибних, природно-заповідного фонду, а також охарактеризовано історико-культурні рекреаційні ресурси, які мають безпосередній вплив на формування пейзажно-ландшафтної структури території.

Волинський регіон має сприятливі природні умови, багатий на туристсько-рекреа-

ційні ресурси і тому має всі підстави для успішного розвитку туризму. Цікавими є особливості надр і рельєфу території дослідження, пов'язані з антропогеновим зледенінням. Поширені морфоскульптури визначають атрактивність рельєфу й відіграють провідну роль у формуванні пейзажів. Клімат сприятливий для розвитку рекреаційної діяльності. Достатня кількість опадів зумовила розвиток густої річкової та озерної мережі, водно-болотних угідь, формування лісової рослинності. Водні ресурси Волинської області представлені 132 річками загальною протяжністю 3414 км та більш як 235 озерами. Найпривабливішим озерним комплексом є Шацьке поозер'я, до складу якого входять 24 озера, найбільші з яких – Світязь, Пулемецьке, Луки, Пісочне. Волинська область відноситься до регіонів з потужним лісовим фондом в Україні. Сучасний рівень залісеності становить у середньому 34,3 %. Значне поширення мають дубово-соснові ліси, вони двоярусні, висотою до 30 м. Під деревостаном багатий підлісок із ліщини, крушини та інших чагарників. Санаторно-курортні ресурси представлені родовищами лікувально-торфових грязей, сапропелів і мінеральних вод. Волинська область має високий потенціал природних рекреаційних ресурсів, чим зумовлений і високий коефіцієнт заповідності території регіону. Серед об'єктів природно-заповідного фонду є природні заповідники, національні природні парки, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади.

Пам'ятки історії та культури Волинської області є атракційними об'єктами огляду на туристичних маршрутах. Поряд із цим вони доповнюють пейзажні картини, що відкриваються спостерігачам. Історико-культурні рекреаційно-туристичні ресурси представлені комплексом історичних, архітектурних, археологічних, мистецьких, літературних пам'яток. До пам'яток архітектури та містобудування Волинської області входять Луцький замок (замок Любарта), замок Радзивіллів і численні сакральні об'єкти. Пам'ятки археології поширені здебільшого в Луцькому, Маневицькому, Володимир-Волинському та Ківерцівському адміністративних районах.

Природно-ландшафтні й історико-культурні рекреаційні ресурси Волинської області у значній мірі визначають формування пейзажного каркасу території цього регіону.

У третьому розділі **«Оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області»** проаналізовано ландшафтні особливості регіону, виділено й охарактеризовано ландшафтно-пейзажні комплекси, проведено оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області, розраховано естетичний потенціал ландшафтно-пейзажних комплексів.

На основі проведених польових і камеральних досліджень, спираючись на візуальні особливості ландшафтів та взявши за основу будову надр і рельєфу регіону, нами виділено 3 типи ландшафтно-пейзажних комплексів Волинської області та створено карту (рис. 2).

1. *Ландшафтно-пейзажні комплекси поліських річкових долин в межах алювіальних рівнин* – долинно-річкові пейзажі, сформовані на заплавах і надзаплавних терасах головних водних артерій області, розміщені на відкритих і напіввідкритих переважно плоских і слаборозчленованих поверхнях в оточенні лучної та болотної рослинності, зрідка оточені лісовими масивами. Візуальна привабливість території зумовлена поєднанням низинного рельєфу із меандрами річок. Характерні дерев'яні будинки, сакральні споруди і сільськогосподарські поля доповнюють пейзажну картину.

2. *Ландшафтно-пейзажні комплекси межиріч водно-льодовикових рівнин* – представлені озерними, лісовими та аграрними пейзажами Поліської низовини. Територія

має високий естетичний потенціал: природні малозмінені ландшафти, де гармонійно поєдналися ліси з просторими болотами, різноманітність рослинного покриву створює своєрідний колорит місцевості, а рельєф підсилює привабливість численних озер із чистою прозорою водою. Кожне озеро має різну конфігурацію берегів, площу водної поверхні, своєрідну форму улоговин. Аграрні пейзажі найбільш привабливі в середині літа, коли засіяні поля поєднуються із окремими лісовими насадженнями на слабогорбистому рельєфі, створюють певне різноманіття за рахунок контрастних кольорів.

3. *Ландшафтно-пейзажні комплекси денудаційно-аккумулятивних рівнин* – долинно-річкові пейзажі малих річок та аграрні пейзажі на слабогорбистих привододільних просторах Волинської височини. У формуванні пейзажів території беруть участь і елементи окультуреного ландшафту. В цілому, територія характеризується великою пейзажною виразністю, де переважає поєднання відкритих і напіввідкритих просторів з невеликими залісеними площами й слабогорбистими привододільними просторами, з домінуючими в них сільськогосподарськими угіддями та водними об'єктами.

В результаті оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області виділено території з різним ступенем привабливості ландшафтів і створено карту (рис. 3).

Отримані результати дослідження показали, що найціннішими в естетичному плані виявились ландшафти Верхньоприп'ятського ландшафтно-пейзажного комплексу, природна цінність якого у Волинській області є найбільшою. Природні умови сформували тут привабливе середовище, яке вирізняється високим ресурсним потенціалом прибережного рекреаційного каркасу. Саме водні об'єкти, які розміщені на території пейзажного комплексу, мають найбільше значення у формуванні краєвидів. Підвищують естетичну привабливість наявні лісові масиви із сосни звичайної, а розкинуті на півночі водно-болотні угіддя створюють певне тло «дикої» природи, де можна зустріти велику кількість живих істот, занесених до Червоної книги України. Ландшафтне різноманіття цих природних комплексів сприяло створенню тут Шацького національного природного парку. Значну частину території Волинської області займають ландшафти високої цінності. Такими стали пейзажні комплекси долин річок Прип'яті, Стоходу, Стиру та лісові масиви Маневиччини. Це природні ландшафти, які вирізняються багатоманітністю рослинності, наявністю великих озер і річок, які добре проглядаються у пейзажі. Головним чином це заповідні території, ландшафти яких найменш змінені, що робить їх цінними в естетичному плані. Унікальність ландшафтних комплексів долин річок Прип'яті та Стоходу стали підґрунтям для утворення національного природного парку «Прип'ять–Стохід».

До складу ландшафтів середньої цінності увійшли пейзажні комплекси долин річок Західного Бугу, Турії та малих річок Волинської височини, аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя та Ківерцівські лісові пейзажі. В основному це ландшафти з бідною рослинністю, пейзажі яких однорідні та монотонні. Значне господарське освоєння території позначилося на ландшафтах зменшенням їх привабливості через вирубування лісів, осушення земель та перетворення русел ручок для сільськогосподарських потреб. Такі ландшафти не мають значного естетичного потенціалу, хоча вони багаті на біотичні ресурси. Посилює атрактивність пейзажних комплексів наявність культурних і сакральних об'єктів.

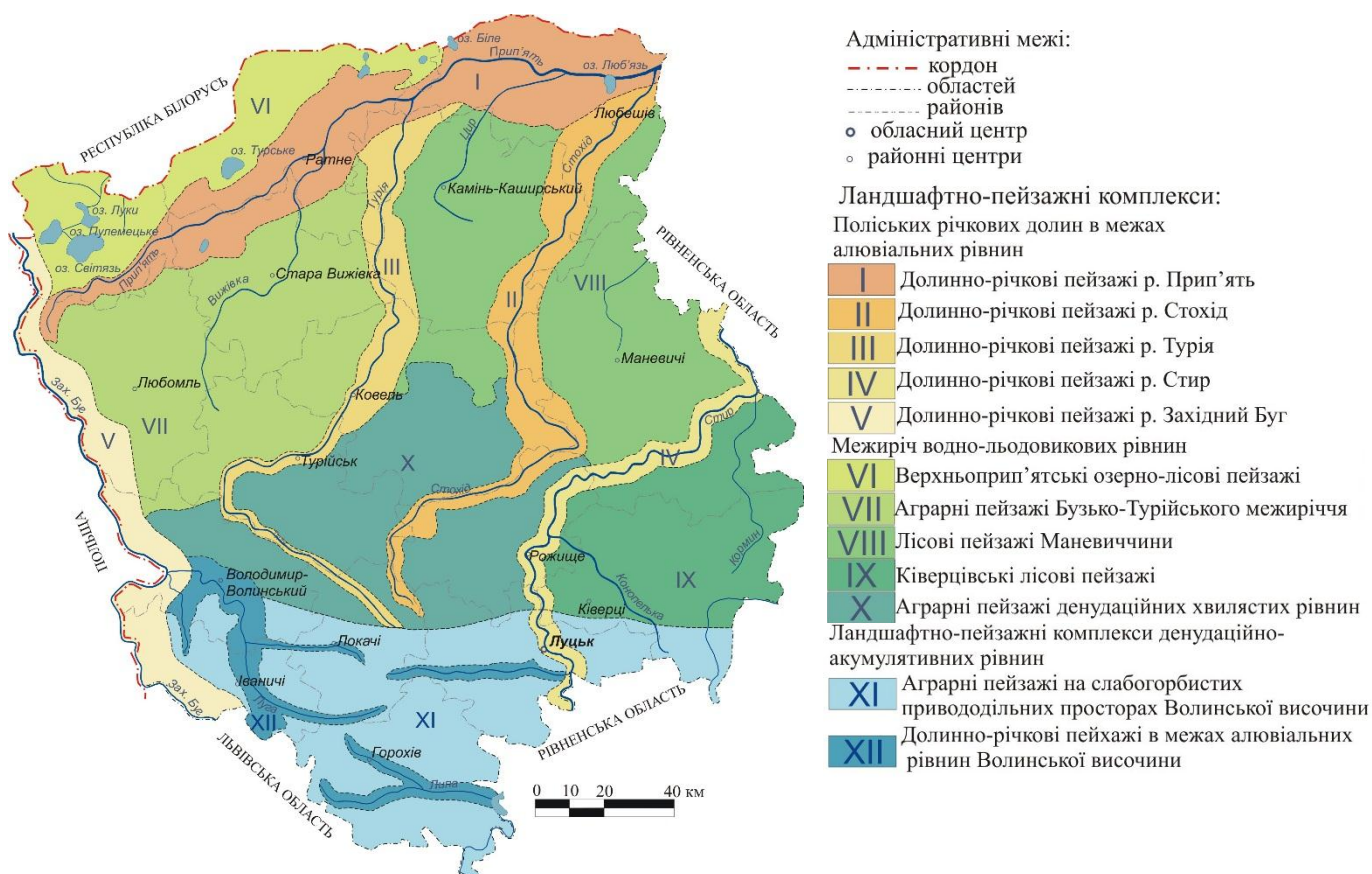

Рис. 2. Ландшафтно-пейзажні комплекси Волинської області

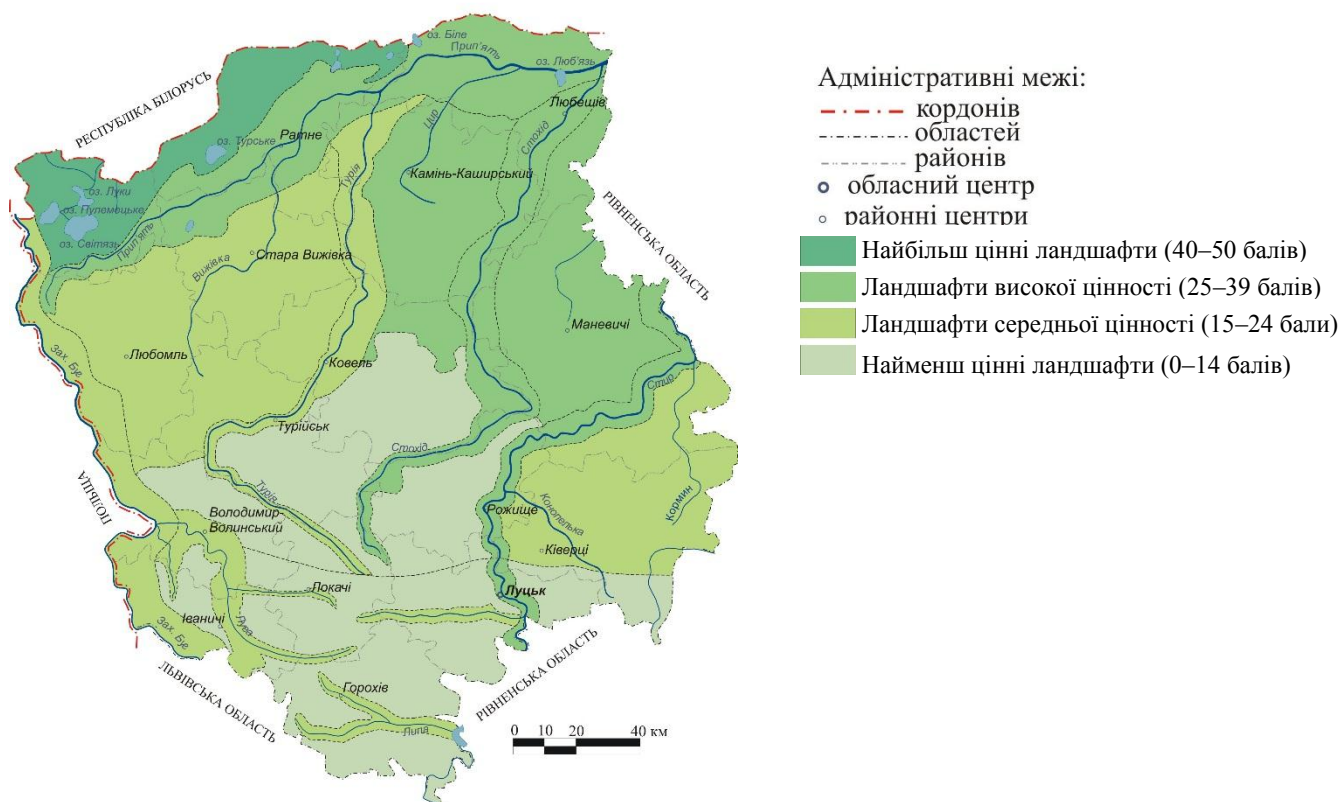

Рис. 3. Естетична привабливість ландшафтно-пейзажних комплексів Волинської області

Найменш привабливими ландшафтно-пейзажними комплексами стали аграрні пейзажі слабогорбистих привододільних просторів Волинської височини та денудаційних хвилястих рівнин. Головним чином це території, що інтенсивно використовуються у сільському господарстві, на яких відсутні природні, значні за розмірами водні об'єкти й лісові насадження. Ландшафти характеризуються найбільшим різноманіттям форм рельєфу, що створює багатоплановість, завдяки чому проглядаються різноманітні сільськогосподарські поля. Такі краєвиди позитивно впливають на пейзажне сприйняття людини, але їх привабливість сезонна і досягає свого піку в період досягання врожаю.

У четвертому розділі «**Охорона та оптимізація рекреаційного використання атрактивних ландшафтів**» розглянуто питання охорони та збереження атрактивних ландшафтів, запропоновано схему рекреаційно-господарського зонування та дано практичні рекомендації щодо оптимізації туристсько-рекреаційного природокористування.

Аналіз досвіду зарубіжних країн показав, що найбільш ефективним способом збереження атрактивних ландшафтів є включення цих територій до природно-заповідного фонду. Тому доцільним буде створення нової об'єктної категорії природно-заповідного фонду – пейзажних природних заказників. Це сприятиме збереженню атрактивних ландшафтів. Отже, ми вважаємо, що *природний пейзажний заказник* – це природна територія, створена на основі естетичної привабливості ландшафтних комплексів. Основним завданням такого заказника є збереження пейзажного різноманіття регіону.

З точки зору перспектив розвитку рекреаційної діяльності різних видів нами розроблено схему рекреаційно-господарського зонування території, що ґрунтується на результатах виконаного оцінювання атрактивності ландшафтів (рис. 4).

Зона обмеженого рекреаційного природокористування включає найбільш атрактивні ландшафти Волинської області, де міститься цінний природний комплекс Шацьких озер. Використання ресурсів у цій зоні повинне бути строго регламентованим, а проведення туристсько-рекреаційної діяльності обмежуватися екологічним і пізнавальним туризмом.

Для вирішення проблеми надлишкового туристичного навантаження треба створити додаткові зони для відпочинку. Найбільш придатними для цього є ландшафти високої естетичної цінності, що формують *зону активного туризму*.

Зона інтенсивного рекреаційного використання. Це ландшафти середньої та низької естетичної цінності, найчастіше це антропогенно змінені природні комплекси, які інтенсивно використовуються у господарстві. Однак саме ця зона може забезпечити короткостроковий відпочинок та залучити любителів полювання, рибної ловлі, збору грибів, ягід, лікарських рослин тощо. Через високий рівень сільськогосподарської діяльності можливий розвиток сільського, аграрного та промислового туризму.

Крім організації природоохоронної діяльності, для оптимізації туристсько-рекреаційного природокористування у Волинській області важливими завданнями є:

– розробка та впровадження комплексного проекту організації ведення туристсько-рекреаційної діяльності на територіях з найбільшим показником атрактивності;

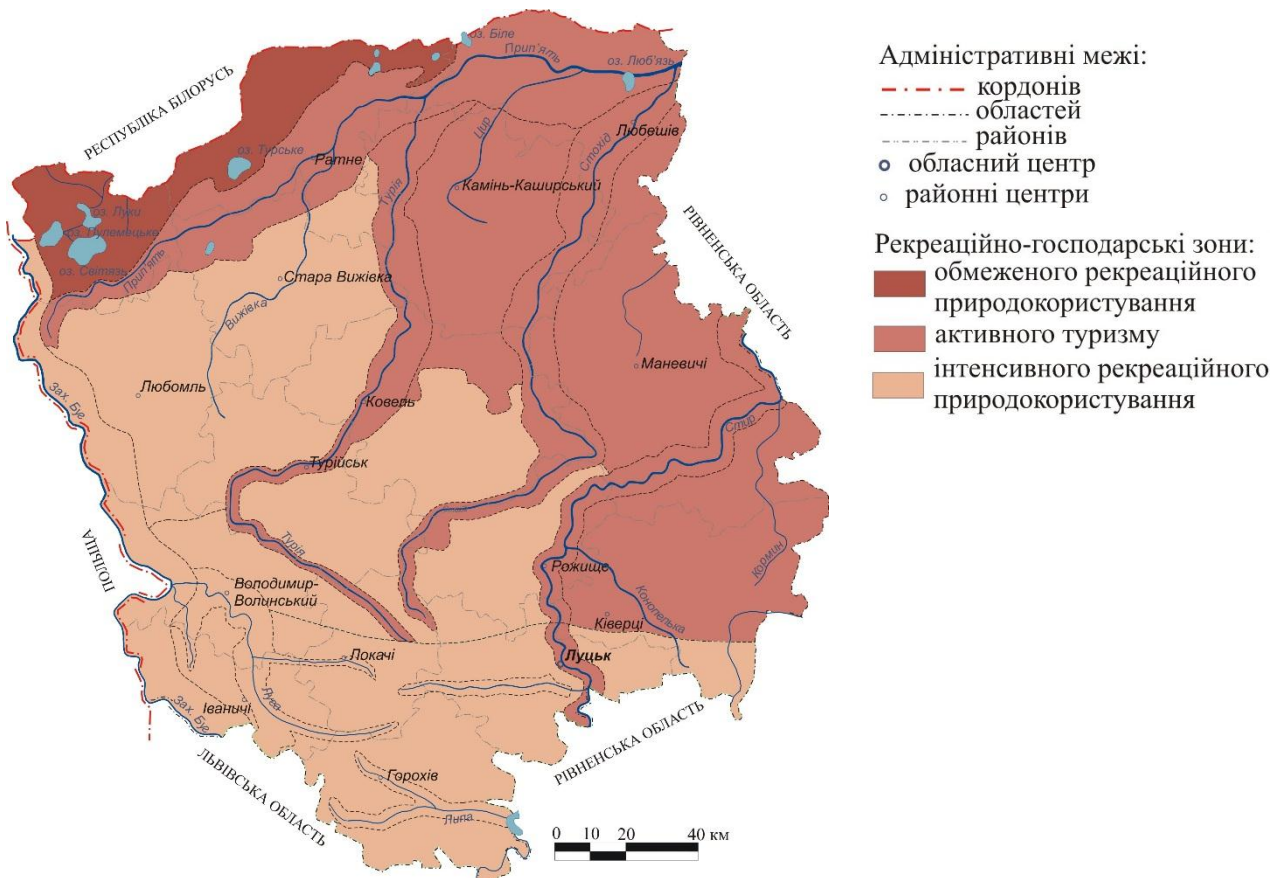

Рис. 4. Рекреаційно-господарського зонування Волинської області відносно атрактивності ландшафтів

– безперервний моніторинг стану навколишнього природного середовища та строгий контроль за дотриманням рекреантами природоохоронного й екологічного законодавства;

– розробка і вдосконалення територіальної рекреаційної системи регіону та функціонального зонування рекреаційних регіонів із урахуванням виявленого пейзажно-естетичного потенціалу території;

– зменшенню локального впливу рекреаційного навантаження сприятиме розширення потенційних зон запровадження рекреаційно-туристичної діяльності, що потребує облаштування територій відпочинку, прокладання доріг, лісових стежок, туристичних маршрутів та їх маркування, визначення пейзажних точок і встановлення необхідних інформаційних дощок, створення транспортних стоянок і кемпінгів, контроль за рівномірним розташуванням рекреантів у зонах відпочинку, організація прокатних пунктів (велосипедів, човнів, байдарок та іншого обладнання для активного відпочинку); також відпочинкові зони можуть потребувати формування ландшафту лісовими підсадками, збільшення продуктивності лісових систем, проведення санітарної рубки дерев, збереження екосередовищної рівноваги, захисту території від негативних явищ природи тощо;

– використання природних ресурсів повинно передбачати їх рекультивацію, що в свою чергу включає науково обґрунтовані заходи із відновлення природного стану території; для досягнення природної гармонії варто відновити лісові насадження та створити нові лісові смуги навколо населених пунктів, регламентувати забудову територій, створити парки відпочинку у всіх населених пунктах і збільшити рекреаційні ресурси для зон відпочинку місцевого рівня;

– створення інтерактивних карт із позначеннями атрактивних територій та пейзажних точок, розробка карт рекреаційного навантаження та рекомендацій щодо створення генерального плану забудови територій на основі оцінювання атрактивності ландшафтів;

– проведення активної просвітницької діяльності серед населення дбайливого ставлення до природних ресурсів і запровадження природоохоронної естетики та естетики ландшафтів до вивчення у школах і вищих навчальних закладах.

Виконане дослідження у сфері оцінювання атрактивності ландшафтів регіону має теоретичне та практичне значення. Подальші розробки з цієї тематики забезпечать розвиток ландшафтознавчої естетики. Красиві пейзажі вже давно потребують охорони, а це, у свою чергу, потребує збору інформації про досліджувану територію, підбору критеріїв і розробки методів їх оцінювання. Такого роду дослідження та інформація важливі також і в плані збереження найбільш привабливих територій.

ВИСНОВКИ

Цільове дослідження, спрямоване на теоретико-методичне узагальнення та докладне вивчення атрактивності ландшафтів, дало можливість вирішити важливе науково-прикладне завдання – здійснити оцінювання рекреаційної привабливості ландшафтів Волинської області. Нові науково обґрунтовані результати, одержані дисертантом, сприяють удосконаленню методики оцінювання рекреаційно-туристських ресурсів регіонів, дослідженню їх територіальної диференціації та напрямів використання.

Результати дослідження дають можливість зробити такі головні висновки.

1. Аналіз розвитку ландшафтної естетики як наукового напрямку географії та розгляд основних теоретико-методологічних підходів щодо оцінювання атрактивності ландшафтів засвідчив, що не вирішеною залишалася проблема комплексного оцінювання атрактивності ландшафтів, із поєднанням використанням об'єктивного і суб'єктивного підходів. У розробці методик дослідники найбільше застосовують об'єктивістський шлях, що базується на факторно-компонентному оцінюванні ландшафтних комплексів за бальною шкалою. Суб'єктивістський шлях здебільшого використовується у перцепційній географії, основою якого є положення, що пейзаж оцінюється як єдине ціле, виходячи з суб'єктивної думки респондентів.

2. Дослідницьке забезпечення оцінювання атрактивності ландшафтів доцільно проводити за таким алгоритмом: перший етап – підготовчий (розробка методики дослідження, підбір методів з використання об'єктивного та суб'єктивного підходів, збір та аналіз інформації про природні умови досліджуваної території, розробка маршруту для оптимального оцінювання ландшафтів та вибір пейзажних підступів, підбір респондентів та методів опитування); другий етап – польовий (перевірка на місцевості відповідності обраних пейзажних точок, оцінювання ландшафтів за обраними методиками, фотографування пейзажних панорам); третій етап – камеральний (обробка результатів оцінювання ландшафтів, розрахунок інтегративної оцінки, класифікація та районування пейзажних комплексів, картографування пейзажних комплексів, наукове обґрунтування результатів, розробка рекомендацій щодо використання атрактивних ландшафтів у туристсько-рекреаційній діяльності, пропозиція створення нових об'єктів природно-заповідного

фонду – пейзажних природних заказників, рекреаційно-господарське зонування території за результатами оцінювання атрактивності ландшафтів, створення інтерактивних карт, ведення просвітницької діяльності бережного ставлення до природи).

3. Дослідження природних умов Волинської області засвідчує, що регіон має значні природні та історико-культурні рекреаційні ресурси. Вони безпосередньо впливають на формування естетико-пейзажного потенціалу території.

4. Виходячи з проведених польових і камеральних досліджень, спираючись на ландшафтно-територіальну структуру та враховуючи будову надр і рельєфу регіону, все різноманіття ландшафтно-пейзажних комплексів Волинської області можна представити як 3 типи їх: ландшафтно-пейзажні комплекси поліських річкових долин у межах алювіальних рівнин; ландшафтно-пейзажні комплекси межиріч водно-льодовикових рівнин; ландшафтно-пейзажні комплекси денудаційно-аккумулятивних рівнин. Виділені типи ландшафтно-пейзажних комплексів включають 12 видів пейзажних комплексів, які характеризуються специфічними ландшафтними рисами та особливостями природокористування.

5. Для оцінювання привабливості ландшафтів оптимальним є комплексний підхід – поєднання оцінювання об'єктивного, факторно-компонентного і суб'єктивного, за опитуванням респондентів. Оцінювання атрактивності ландшафтів за його факторно-компонентною структурою передбачає врахування особливих рис рельєфу, водних об'єктів, рослинного і тваринного світу, діяльності людини, історичної своєрідності й автентичності, етнокультури, наявності охоронних об'єктів і територій, загальної придатності території для рекреації. При цьому залучають критерії оцінювання для кожного з елементів ландшафтного середовища та шкалу оцінок, за якою і класифікують ландшафти за естетичною цінністю. Уточнюють результати оцінювання, застосовуючи методику якісних показників, яка базується на використанні методів опитування респондентів із застосуванням анкет для фіксування їхньої реакції на загальний вигляд пейзажу досліджуваної території за набором критеріїв – якісних характеристик ландшафту.

6. Комплексне оцінювання атрактивності ландшафтів засвідчує дієвість алгоритму, запропонованого на основі поєднання методик, а щодо об'єктів Волинської області дало можливість встановити сумарні бали естетичного потенціалу ландшафтів та виділити 4 ранги цінності: найбільш цінні ландшафти (40–50 балів) – це територія Верхньоприп'ятського ландшафтно-пейзажного комплексу, природна цінність якого у Волинській області є найбільшою. Природні умови сформували тут привабливе середовище, яке вирізняється високим ресурсним потенціалом озерно-прибережного рекреаційного каркасу. Значну частину території Волинської області займають ландшафти високої естетичної цінності (25–39 балів) – пейзажні комплекси долин річок Прип'ять, Стохід, Стир і лісові масиви Маневиччини. Це природні ландшафти, які вирізняються багатою рослинністю, наявністю великих озер та річок, які добре проглядаються у пейзажі. Головним чином, це заповідні території, ландшафти яких найменш змінені, що робить їх цінними в естетичному відношенні. Ландшафти середньої естетичної цінності (15–24 бали) – пейзажні комплекси долин річок Західного Бугу, Турії та малих річок Волинської височини, аграрні пейзажі

Бузько-Турійського межиріччя та Ківерцівські лісові пейзажі. В основному це ландшафти з бідною рослинністю, пейзажі яких однорідні та монотонні. Значне господарське освоєння території позначилося на ландшафтах вирубуванням лісів, осушенням земель та перетворенням русел ручок для сільськогосподарських потреб. Найменш привабливі ландшафти (0–14 балів) – аграрні пейзажі слабогорбистих привододільних просторів Волинської височини та денудаційних хвилястих рівнин. Головним чином це території, що інтенсивно використовуються у сільському господарстві, на яких відсутні природні значні за розмірами водні об'єкти та лісові насадження.

7. З метою збереження найатрактивніших ландшафтів повсюдно необхідно практикувати створення пейзажних природних заказників, зокрема у Волинській області – це: Шацький природний пейзажний заказник (пейзажна зона), Згоранський природний пейзажний заказник, Природний пейзажний заказник (пейзажна зона) «Озеро Біле», Червищанський природний пейзажний, Природний пейзажний заказник «озеро Нечимне» (або «Лісова пісня»), Бузький природний пейзажний заказник, Воротнівський природний пейзажний заказник.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. **Гринасюк А. Р.** Ретроспективний аналіз методик оцінювання атрактивності ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – 2013. – № 16 (265). – С. 194–200.

2. **Гринасюк А. Р.** Алгоритм оцінювання атрактивності ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-ППК, 2014. – Вип. 28. – С. 232–239.

3. **Гринасюк А. Р.** Ландшафти Волинської області: аналіз естетичних властивостей / А. Р. Гринасюк // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-ППК, 2014. – Вип. 31. – С. 201–210.

4. **Гринасюк А. Р.** Методичні основи оцінки атрактивності ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2014. – № 11. – С. 132–135.

5. Ільїн Л. В. Атрактивність озерних комплексів Шацького національного природного парку / Л. В. Ільїн, **А. Р. Гринасюк** // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – 2014. – № 11 (288). – С. 25–29. (Особистий внесок автора: розроблено методику оцінювання атрактивності озер і приозерних смуг, проаналізовано критерії оцінювання і виявлені найатрактивніші озера Шацького національного природного парку).

6. **Гринасюк А. Р.** Атрактивність ландшафтів Шацько-Любомльського рекреаційного району / А. Р. Гринасюк // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-ППК, 2016. – Вип. 37. – С. 153–165.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

7. A. R. Hrynasiuk. Types of scenic landscape complexes of Volyn region / Hrynasiuk A. R., Ilyin L. V. // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. –

Budapest, 2017. – V (21), I.: 130. – P. 72–74. (Особистий внесок автора: наведені закономірності ландшафтно-пейзажної диференціації ландшафтів Волинської області).

Статті в інших наукових виданнях та збірниках

8. Ільїна О. В. Перспективи рекреаційного використання водойм / О. В. Ільїна, **А. Р. Гринасюк** // Україна: географія цілей та можливостей : зб. наук. праць. – Ніжин : ФОП «Лисенко М. М.», 2012. – Т. 1. – С. 175–177. (Особистий внесок автора: збір та аналіз первинної інформації).

9. **Гринасюк А. Р.** Оценка аттрактивности ландшафтов в целях организации экологического туризма / **А. Р. Гринасюк**, О. В. Ильина // Геоэкологические проблемы современности : V международная научная конференция, посвященная 130-летию со дня рождения А. Е. Ферсмана (8 ноября 2013 г.) / Министерство образования и науки РФ, Владимирский государственный университет им. А. Г. и Н. Г. Столетовых, Русское географическое общество. – Владимир, 2013. – С. 241–243.

10. **Гринасюк А. Р.** Оценка аттрактивности ландшафтов Волыни в целях рекреационно-туристической деятельности / **А. Р. Гринасюк** // Сборник научных трудов SWorld. – Вып. 3, Том 52. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – ЦИТ: 313-0667. – С. 3–8.

11. **Гринасюк А. Р.** Роль оцінки атрактивності ландшафтів для організації екологічного туризму / А. Р. Гринасюк // Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи : матеріали щорічної Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої пам'яті професора Г. П. Дубинського (Харків, 4–5 квітня, 2013 р.) / Голова ред. колегії д. геогр. н. В. А. Пересадько / М-во освіти і науки України, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 6. – С. 238–240.

12. **Гринасюк А.** Оцінювання атрактивності ландшафтів за компонентною структурою / А. Гринасюк // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів (Луцьк, 14–15 травня 2013 року) : [у 2 т.] / М-во освіти і науки України, Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, Наук. т-во студ. і асп. ; [оргком. конф.: І. Я. Коцан [та ін.]. – Луцьк: СХУ ім. Лесі Українки, 2013. – Т. 1. – С. 71–73.

13. **Гринасюк А. Р.** Використання атрактивних ландшафтів у туристсько-рекреаційній діяльності / А. Р. Гринасюк // Регіон – 2013: стратегія оптимального розвитку: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (Харків, 7–8 листопада 2013 р.) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров / М-во освіти і науки України, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 404–405.

14. **Гринасюк А. Р.** Проблеми оцінювання атрактивності ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Географические и геоэкологические исследования в Украине и сопредельных территориях : сборник научных статей / Под общ. ред. Б. А. Вахрушева. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2013. – Т. 1. – С. 149–152.

15. Ильин Л. В. Эстетическая привлекательность лесных ландшафтов Волынской области Украины / Л. В. Ильин, **А. Р. Гринасюк** // Ландшафтные и геоэкологические исследования природных и антропогенных геосистем (к 80-летию со дня рождения Н. И. Дудника) : международный сборник научных трудов / отв. ред. С. В. Панков. – Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2014. – С. 360–364. (Особистий внесок автора: наведено методичні рекомендації для здійснення оцінювання атрактивності лісів Волинської області).

16. **Гринасюк А. Р.** Естетичні ресурси Шацького національного природного парку / А. Р. Гринасюк // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23–25 квітня 2014 р.) / Держ. агенство лісових ресурсів України, Шацький нац. прир. парк. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 561–563.

17. **Гринасюк А. Р.** Ландшафтно-пейзажні комплекси Волинської області / А. Р. Гринасюк // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 20–21 листопада, 2014 р.) / За редакцією М. В. Гриньової / М-во освіти і науки України, Полтавський нац. педагогічний ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава: Друкарська майстерня, 2014. – С. 64–65.

18. **Гринасюк А. Р.** Проблема охорони атрактивних ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природо-користування : Матеріали III Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Харків, 26–27 листопада 2014 р) / М-во освіти і науки України, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 49–51.

19. **Гринасюк А. Р.** Естетичні ресурси національного природного парку «Прип'ять-Стохід» / А. Р. Гринасюк // Матеріали VI Міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження академіка Г. М. Висоцького (Суми, 20–22 травня 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2015. – Т. 1. – С. 147–150.

20. Ільїн Л. В. Естетична привабливість ландшафтів Шацько-Любомльського рекреаційного регіону / Л. В. Ільїн, **А. Р. Гринасюк** // Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища: збірник наукових праць Другої Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнародною участю (Рівне, 21–23 жовтня 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Рівненський держ. гум. ун-т; за ред. проф. Д. В. Лико [та ін.]. – Рівне: РДГУ, 2015. – С. 81–82. (Особистий внесок автора: виділено та охарактеризовано ландшафтно-пейзажні комплекси, проведено оцінювання атрактивності ландшафтів).

21. **Гринасюк А. Р.** Організація раціонального використання атрактивних ландшафтів / А. Р. Гринасюк // Охорона довкілля : зб. наук. статей XI Всеукраїнських наукових Таліївських читань (Харків, 16–17 квітня 2015 р.). / М-во освіти і науки України, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 22–25.

22. **Гринасюк А. Р.** Ландшафтно-пейзажні комплекси Шацько-Любомльського рекреаційного району / А. Р. Гринасюк // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К.: Принт–Сервіс, 2016. – Т. II. – С. 66–67.

АНОТАЦІЯ

Гринасюк А. Р. Атрактивність ландшафтів Волинської області. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2017.

У дисертаційній роботі визначено місце та роль оцінок естетичних властивостей ландшафтів у комплексній характеристиці рекреаційного потенціалу території. Систематизовано теоретико-методологічні підходи щодо оцінювання атрактивності ландшафтів. Представлено алгоритм вивчення та оцінювання атрактивності ландшаф-

тів, вдосконалено й адаптовано методики оцінювання атрактивності ландшафтів відповідно до умов Волинського регіону. Проведено комплексне оцінювання атрактивності ландшафтів Волинської області за кількісними та якісними показниками. Виявлено закономірності ландшафтно-пейзажної диференціації регіону. Здійснено аналіз естетичних якостей ландшафтно-пейзажних комплексів області. Укладено карти ландшафтно-пейзажного районування і естетичного потенціалу території регіону. Запропоновано шляхи охорони і збереження атрактивних ландшафтів, укладено схему рекреаційно-господарського зонування і представлені практичні рекомендації щодо оптимізації туристсько-рекреаційного природокористування у Волинській області, що ґрунтується на результатах виконаного оцінювання атрактивності ландшафтів.

Ключові слова: ландшафт, оцінювання атрактивності ландшафтів, естетичний потенціал, ландшафтно-пейзажні комплекси, рекреаційне природокористування, Волинська область.

АННОТАЦИЯ

Гринасюк А. Р. Атрактивность ландшафтов Волинской области. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.11 – конструктивная география и рациональное использование природных ресурсов. – Харьковской национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2017.

В диссертационной работе определено место и роль оценок эстетических свойств ландшафтов в комплексной характеристике рекреационного потенциала территории. Систематизированы теоретико-методологические подходы к оцениванию атрактивности ландшафтов. Представлен алгоритм изучения и оценивания атрактивности ландшафтов, который дал возможность усовершенствовать и адаптировать методики оценивания атрактивности ландшафтов в соответствии с особенностями природы Волыни. Для оценивания ландшафтов Волинской области самым эффективным является сочетание объективного и субъективного подходов. В исследовании главный объективистский акцент сделан на оценивании ландшафтов по их факторно-компонентной структуре. Это дало возможность выделить составляющие, которые формируют ландшафтную среду исследованной территории и оценить их проявления по определенным критериям привлекательности. В частности, учтены особенности форм рельефа, водных объектов, растительного и животного мира, деятельность человека, историческая своеобразность и аутентичность, охранные объекты и территории, пригодность территории для рекреации. Суть методики оценивания атрактивности ландшафтов по качественным показателям заключается в опросе респондентов с использованием анкет для фиксации их реакции на пейзаж.

Детальное изучение ландшафтных комплексов Волинской области дало возможность выделить три типа ландшафтно-пейзажных комплексов: ландшафтно-пейзажные комплексы полесских речных долин в пределах аллювиальных равнин; ландшафтно-пейзажные комплексы междуречий водно-ледниковых долин; ландшафтно-пейзажные комплексы денудационно-аккумулятивных равнин, включающих пейзажные комплексы 12 видов, отличающихся эстетико-пейзажными свойствами.

В результате оценивания аттрактивности ландшафтов Волынской области по факторно-компонентной структуре и качественными показателями были выявлены: наиболее ценные в эстетическом плане ландшафтно-пейзажные комплексы (Верхнеприпятские озерно-лесные пейзажи); ландшафтно-пейзажные комплексы высокой эстетической ценности (пейзажные комплексы долин рек Припяти, Стохода, Стири, лесных массивов Маневиччины); ландшафтно-пейзажные комплексы средней эстетической ценности (пейзажные комплексы долин рек Западного Буга, Турии и малых рек – аллювиальных низменностей и пейзажные комплексы Волынской возвышенности; аграрные пейзажи Буго-Турийского междуречья и Киверцовские лесные пейзажи); наименее ценные в эстетическом плане ландшафтно-пейзажные комплексы (аграрные пейзажи слабохолмистых водораздельных просторов Волынской возвышенности и денудационных холмистых равнин).

Созданы карты ландшафтно-пейзажного районирования и эстетического потенциала Волынской области. Предложены пути охраны и сохранения аттрактивных ландшафтов, создана схема рекреационно-хозяйственного зонирования и обоснованы практические рекомендации по оптимизации туристско-рекреационного природопользования Волынской области, – в соответствии с результатами выполненного оценивания аттрактивности ландшафтов.

Ключевые слова: ландшафт, оценивание аттрактивности ландшафтов, эстетический потенциал, ландшафтно-пейзажные комплексы, рекреационное природопользование, Волынская область.

SUMMARY

Hrynasiuk A. R. The Attractiveness of Landscapes of Volyn Region. Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of geographical science in specialty 11.00.11 – constructive geography and harmonious exploitation of natural resources. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2017.

The dissertation research outlines the place and role of landscapes' aesthetic characteristics evaluation in complex characteristic of the territory's recreational potential. Theoretical and methodological approaches for the evaluation of the attractiveness of landscapes are systematized. The algorithm of the attractiveness of landscapes studying and evaluation is introduced, the methodologies for the evaluation of the attractiveness of landscapes are improved and adapted according to the conditions of Volyn region. Complex evaluation of the attractiveness of landscapes of Volyn region in terms of quantity and quality is made. The regularities of landscape contrast of the region are found out. The analysis of the aesthetic qualities of landscape complexes of the region is conducted. The maps of landscape zonation and aesthetic potential of the territory of region are created. The methods of protection and preservation of attractive landscapes are proposed, a pattern of recreational and household zonation is made, and practical recommendations for the optimization of tourist and recreational natural resource management in Volyn region are introduced based on the results of the carried out evaluation of landscape attractiveness.

Key words: landscape, evaluation of landscape attractiveness, aesthetic potential, landscape complexes, recreational natural resource management, Volyn region.